

latinski, crkveni redovi (samostani) i viteški redovi služe Rimu. Rim je centar zapadnoga svijeta, velik, moćan, bogat, vječni Rim, Roma aeterna. Crkva je univerzalna, svjetovna vlast njoj je podložna, jedan je duh, jedna vjera, jedno učenje, kultura je univerzalna, ali u cijelini to je kultura crkvena, katolička, rimska.

Ove univerzalnosti nestaje, kad počinju promjene u gospodarskim odnosima. Dok je Sredozemno more središte bogatstva, prometa i civilizacije, svi barbari sa zapada i sjevera Evrope teže Italiji. Dok su Venecija, Genova, Firenza i Rim najbogatiji gradovi, svi smatraju da je baš njima to bogatstvo Bogom dano, kao što im je Bogom dano plavo more, vedro nebo, toplo sunce i bijeli kamen palača, trgova, stepenica, obala, što se cakli na usijanom suncu. Ali kad su Fuggeri u Augsburgu postali bogatiji od fiorentinskih Medici-ja (imovina Medici cijeni se polovinom 15. vijeka na 500.000 forinti, t. j. oko 30 milijuna švicarskih franaka danas, imovina Fuggera cijeni se polovinom 16. vijeka na 4 i po milijuna forinti, t. j. na 160 milijuna švicarskih franaka danas⁸⁵), kad su engleski, holandski, njemački, francuski, češki gradovi postajali veliki, i počeli da bivaju bogatiji od talijanskih, kad centar prometa nije više bilo Sredozemno more, nego Atlantski ocean, kad su crkve, trgovi, gradovi, kipovi i slike srednje i zapadne Evrope mogli da se takmiče sa talijanskim, kad je u unutrašnjosti Evrope nastao brojna građanski stalež, slobodan, imućan, samosvjestan, kad su osilili teritorijalni gospodari, univerzalizam rimske crkve, njena svjetovna i crkvena svemoć, i uni-

⁸⁴) *Dr. Vratislav Bušek*, Učebnice dějin práva církevního, Bratislava 1929., str. 82—83.

⁸⁵) *Karl Brandi*, Die deutsche Reformation, Leipzig 1927., str. 170—171.